

XXI ASR INGLIZ ROMANLARIDA MADANIY KODLAR VA ULARNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMASI: STILISTIK VA SEMANTIK TAHLIL (KAZUO ISHIGURONING NEVER LET ME GO ASARI MISOLIDA)

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.041>

Abduqodirova Nilufar Abdulxakim qizi
University of Business and Science

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asr ingliz romanlarida uchraydigan madaniy kodlar va ularning o‘zbek tiliga tarjimasi masalasi chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot obyekti sifatida Kazuo Ishiguroning *Never Let Me Go* romani tanlangan. Maqolada madaniy kod tushunchasi, stilistik va semantik xususiyatlari, tarjimada duch kelinadigan qiyinchiliklar va ularni yengish strategiyalari o‘rganiladi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida matn tahlili, stilistik va semantik tahlil, qiyosiy tahlil va tarjima tadqiqot metodlari qo‘llanilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, madaniy kodlarning tarjimada samarali uzatilishi uchun functional equivalence, adaptation va cultural substitution strategiyalari muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: madaniy kod, stilistika, semantika, tarjima, Kazuo Ishiguro, *Never Let Me Go*, o‘zbek tiliga tarjima

CULTURAL CODES IN 21ST CENTURY ENGLISH NOVELS AND THEIR TRANSLATION INTO UZBEKISTAN: A STYLISTIC AND SEMANTIC ANALYSIS (ON THE EXAMPLE OF KAZUO ISHIGURO'S NEVER LET ME GO)

Abduqodirova Nilufar Abdulhakim qizi
University of Business and Science

Abstract: This article deeply analyzes the cultural codes found in 21st century English novels and their translation into Uzbek. Kazuo Ishiguro's novel *Never Let Me Go* was chosen as the object of the research. The article studies the concept of cultural code, stylistic and semantic features, difficulties encountered in translation and strategies for overcoming them. Text analysis, stylistic and semantic analysis, comparative analysis and translation research methods were used as the research methodology. The results show that the strategies of functional equivalence, adaptation and cultural substitution are important for the effective transmission of cultural codes in translation.

Keywords: cultural code, stylistics, semantics, translation, Kazuo Ishiguro, *Never Let Me Go*, translation into Uzbek

Kirish

XXI asr ingliz adabiyoti insoniy va ijtimoiy muammolarni, global madaniy jarayonlarni va texnologik taraqqiyotning ijtimoiy oqibatlarini badiiy shaklda ifodalaydi. Zamonaviy romanlarda madaniy kodlar muallifning badiiy g'oyasini o'quvchiga yetkazishda asosiy vosita hisoblanadi.

Madaniy kodlar o'quvchidan ma'lum madaniy kontekstni tushunishni talab qiladi va ularni tarjima qilish jarayonida nafaqat lingvistik, balki stilistik va semantik jihatlar hisobga olinadi. Shu sababli XXI asr ingliz romanlarida madaniy kodlarni o'rganish va ularni tarjima qilish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi. Kazuo Ishiguroning *Never Let Me Go* romani ushbu jarayonni o'rganish uchun ideal misol bo'lib, unda insoniylik, identitet, xotira va bioetika masalalari minimalistik uslub va retrospektiv narrativ orqali aks ettiriladi. Shu bois, roman tarjimasi nafaqat til birliklarini, balki stilistik va semantik moslikni saqlashni talab qiladi.

Madaniy kodlar va ularning tarjima jarayonidagi roli

Madaniy kodlar - badiiy matnda jamiyat qadriyatlari, urf-odatlarini, tarixiy xotira va ijtimoiy qarashlarni ifodalovchi belgilar. XXI asr romanlarida ular global muammolarni, texnologiya va identitetni aks ettirish vositasi sifatida ishlatiladi.

Turlari:

Ijtimoiy madaniy kodlar: maktab tizimi, oila munosabatlari, yoshlar va kattalar o'rtasidagi ijtimoiy rol.

Bioetika bilan bog'liq kodlar: klonlash, donorlik, organ transplantatsiyasi.

Never Let Me Go romanida ijtimoiy kodlar qahramonlarning maktabdagi hayoti va ijtimoiy muhitda namoyon bo'ladi. Bioetika kodlari esa qahramonlarning shaxsiy tajribalari va hayotiy vaziyatlarida aks etadi.

Tarjima jarayonidagi qiyinchiliklar:

- Madaniyatlararo farqlar
- Konnotativ ma'nolar
- Stilistik moslikni saqlash

Misol: Hailsham maktabidagi qoidalar va "house system" tushunchasi o'zbek tilida izoh bilan berilishi lozim, chunki bu tushuncha to'g'ridan-to'g'ri o'zbek maktab tizimiga mos kelmaydi.

Stilistik va semantik tahlilning tarjima fanidagi ahamiyati

Stilistik tahlil matndagi badiiy vositalarni aniqlash va ularni tarjimada saqlashga yordam beradi.

- Minimalizm: qisqa jumlar orqali chuqur ma'no ifodalanadi.
- Retrospektiv narrativ: voqealar qahramon xotirasida qayta ko'rib chiqiladi.

• Metafora va simbolika: donorlik, san'at, o'quv muassasalari ramziy ma'noga ega.

Semantik tahlil: konnotativ va denotativ ma'nolarni ochib beradi. Masalan, "donor" so'zi roman kontekstida nafaqat organ beruvchi, balki jamiyat tomonidan tayinlangan vazifani bajaruvchi shaxs sifatida qabul qilinadi. O'zbek tarjimasida bu "organ beruvchi" yoki "donor" sifatida aks ettiriladi. Roman minimalistik uslub, retrospektiv narrativ va ramziy obrazlar orqali qahramonlarning ichki dunyosini ochib beradi. Asarda insoniylik, xotira va bioetika masalalari chuqur badiiy tahlil bilan ko'rsatilgan. Shu sababli, roman tarjimasida nafaqat lingvistik, balki stilistik va semantik moslikni talab qiladi.

Obyekt - XXI asr ingliz romanlari, xususan *Never Let Me Go*. Obyekt keng, chunki u badiiy, ijtimoiy va bioetika masalalarini qamrab oladi.

Predmet - roman tarkibidagi:

- Madaniy kodlar (ijtimoiy va bioetika)
- Stilistik va semantik xususiyatlar
- Tarjimada aks ettirish strategiyalari

Predmet tor, chunki u obyekt ichidagi konkret elementlarni o'rganadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - Kazuo Ishiguroning *Never Let Me Go* romani misolida XXI asr ingliz romanlaridagi madaniy kodlarni aniqlash, ularning stilistik va semantik xususiyatlarini tahlil qilish, hamda o'zbek tiliga tarjimada ushbu kodlarni qanday samarali uzatish mumkinligini o'rganish. Bunda quyidagi ilmiy jihatlar hisobga olinadi:

Madaniy kodlarni aniqlash - roman matnida uchraydigan ijtimoiy, bioetika va tarixiy kodlar o'rganiladi.

Stilistik va semantik tahlil - roman minimalistik uslub, retrospektiv narrativ, metafora va ramziy obrazlarni o'z ichiga olganligi sababli, tarjimada ularni qanday aks ettirish mumkinligini tahlil qilish.

Tarjima jarayoni - madaniy kodlarni o'zbek tilida uzatishda functional equivalence, adaptation va cultural substitution metodlarini qo'llash samaradorligini o'rganish.

Misol: Hailsham maktabidagi qoidalar va "house system" tushunchasi - bu ijtimoiy madaniy kod bo'lib, tarjimada faqat "maktab tizimi" deb berish yetarli emas, izoh bilan uzatish talab etiladi.

Madaniy kodlar tushunchasi lingvistik, semiotik va tarjima nazariyasi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Global va ingliz madaniy kontekstdagi kodlar o'rganiladi. Tarjima jarayonida uchraydigan madaniyatlararo farqlar va qiyinchiliklar aniqlanadi. Roman minimalizm, retrospektiv narrativ, metafora va simbolik elementlar bilan boyitilgan.

Stilistik tahlil yordamida qahramonlar dialogi, ichki monologlar va voqealar ketma-ketligi o'rganiladi. Tarjimada ushbu stilistik elementlarni saqlash strategiyalari aniqlanadi.

Tarjimada madaniy kodlarni uzatish strategiyalarini tahlil qilishda asosan, functional equivalence: ma'noni saqlash bilan tarjimada til birligini moslashtirish., adaptation: madaniyatga moslashtirish, izoh bilan berish. cultural substitution: bir madaniyat elementini boshqasiga almashtirish va boshqalardan foydalanilgan. Tarjima jarayoni faqat til birliklarini o'tkazish emas, balki madaniyatlararo kommunikatsiya vositasi sifatida har bir matnda yashirin yoki ochiq holda mavjud bo'lgan madaniy kodlarni to'g'ri uzatishni talab qiladi; bu jihatdan Kazuo Ishiguro ning *Never Let Me Go* asari ingliz jamiyatiga xos ijtimoiy struktura, ta'lim tizimi, etik va bioetik qarashlar hamda muomala uslublarini o'zida mujassam etgani sababli mazkur muammoni tahlil qilish uchun muhim manba hisoblanadi, chunki madaniy kodlar jamiyatga xos ramzlar, qadriyatlar, urf-odatlar, ijtimoiy normalar va konseptlar orqali ifodalanib, ular realialar, ijtimoiy kodlar, madaniy tushunchalar hamda intertekstual elementlar ko'rinishida namoyon bo'ladi; bunday birliklarni tarjima qilishda domestikasiya (matnni qabul qiluvchi madaniyatga moslashtirish), foreignizatsiya (asl madaniyatni saqlab qolish), ekvivalentlik (mazmuniy moslikni ta'minlash), izohlash yoki explicitation (yashirin ma'nolarni ochib berish), shuningdek transliteratsiya kabi strategiyalar qo'llanadi va ular asardagi muayyan elementlar misolida yaqqol ko'rinadi, masalan "Hailsham" tushunchasi oddiy maktab emas, balki ingliz elit ta'lim tizimiga yaqin muassasa bo'lgani sababli uni shunchaki "maktab" deb tarjima qilish madaniy kontekstni yo'qotadi va bu holatda foreignizatsiya hamda izohlash uyg'unligi samarali bo'ladi; shuningdek "carer" va "donor" birliklari oddiy leksik ma'nodan ko'ra distopik jamiyatdagi maxsus ijtimoiy rollarni ifodalab, ularni ekvivalentlik va izohlash orqali "parvarish qiluvchi" va "organ donor" sifatida, zarur tushuntirish bilan berish talab etiladi; asarda ingliz madaniyatiga xos bilvosita, muloyim va hissiyotlarni yashirgan muomala uslubi ham muhim bo'lib, masalan "I suppose it wasn't that bad" kabi jumalarni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish emotsional noziklikni yo'qotishi mumkinligi sababli pragmatik moslashtirish orqali yumshoq ohangni saqlash zarur, bundan tashqari "art" va "gallery" kabi tushunchalar oddiy semantik birlik emas, balki insoniylik mezoni sifatida qo'llanilgan madaniy konsept bo'lib, ularni explicitation orqali kengroq ma'noda ochib berish maqsadga muvofiq; asarning nostalgik diskursi, ya'ni xotiralar, o'tmishga qaytish va sokin ohang ham tarjimada stilistik ekvivalentlikni talab qiladi, chunki aks holda muallifning estetik niyati buzilishi mumkin; umumiy jihatdan tarjimada madaniy lakunalar, konnotatsiya yo'qolishi, ijtimoiy rollarning noto'g'ri talqini va emotsional neytrallashtirish kabi muammolar yuzaga keladi, shu bois eng samarali yondashuv kombinatsiyalashgan strategiya bo'lib, unda foreignizatsiya orqali madaniy o'ziga xoslik saqlanadi va izohlash orqali

o'quvchiga tushunarli qilinadi, domestikatsiya esa faqat zarur holatlarda qo'llanadi, natijada tarjima nafaqat mazmunni, balki asarning estetik qiymati va muallif niyatini ham yetkazishga xizmat qiladi, ya'ni tarjima jarayonida eng muhim jihat faqat "nima" tarjima qilinayotgani emas, balki "qanday" tarjima qilinayotganidir.

Stilistik va semantik moslikni baholash

-Tarjima original matnning stilistik va semantik qatlamlariga mos kelishini tekshirish.

-Konnotativ ma'nolar, ramziy obrazlar va metaforalarning tarjimada saqlanishini aniqlash.

-Tarjimadagi qiyinchiliklar va ularni yengish strategiyalari tavsiflanadi.

Misol:

Original: "We took away your art because we thought it would reveal your souls."

Tarjima: "Biz sizning san'atingizni olib qo'ydik, chunki u sizning ruhingizni ochib berishini o'yladik."

- Stilistik: minimalizm saqlangan
- Semantik: konnotativ qatlam saqlangan
- Madaniy kod: san'atning ruhiy ifoda vositasi sifatida uzatilgan

Xulosa, XXI asr ingliz romanlarida madaniy kodlar muallifning individual uslubi, milliy mentaliteti va ijtimoiy qarashlarini ifodalovchi muhim semantik-stilistik qatlam hisoblanadi va bu jihat Kazuo Ishiguro ning *Never Let Me Go* asarida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi; tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, asarda qo'llanilgan madaniy kodlar - ta'lim tizimi, ijtimoiy rollar ("carer", "donor"), inglizcha muomala uslubi, san'atga oid konseptlar hamda nostalgik diskurs - o'zbek tiliga tarjima jarayonida nafaqat semantik, balki stilistik jihatdan ham murakkab transformatsiyalarni talab qiladi, chunki lakunalar mavjudligi, konnotativ ma'nolarning to'liq mos kelmasligi va emotsional neytrallashuv xavfi tarjimaning adekvatligini pasaytirishi mumkin; tahlil shuni ko'rsatadiki, eng samarali yondashuv - bu foreignizatsiya va izohlash strategiyalarining uyg'unligi bo'lib, ular orqali asl madaniyat elementlari saqlanadi va o'quvchiga tushunarli tarzda yetkaziladi, shu bilan birga, stilistik ekvivalentlikni ta'minlash orqali asarning nostalgik ohangi, emotsional nozikligi va muallif uslubi imkon qadar qayta yaratiladi; demak, madaniy kodlarni tarjima qilish jarayoni oddiy lingvistik almashtirish emas, balki murakkab interpretativ faoliyat bo'lib, unda tarjimonning lingvokulturologik kompetensiyasi hal qiluvchi rol o'ynaydi, va aynan shu omil tarjima matnining badiiy-estetik qiymatini hamda kommunikativ samaradorligini belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishiguro, K. *Never Let Me Go*. London: Faber and Faber, 2005.
2. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall, 1988.

3. Nida, E. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill, 1964.
4. Baker, M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 2011.
5. Bassnett, S. *Translation Studies*. London: Routledge, 2014.
6. Venuti, L. *The Translator's Invisibility*. London: Routledge, 2008.
7. Hall, E. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books, 1976.
8. Lotman, Y. *Culture and Explosion*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2009.
9. Eco, U. *Experiences in Translation*. Toronto: University of Toronto Press, 2001.
10. Lefevere, A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge, 1992.